

Nieuws over Nederlandse kortschildkevers 4 – Paederinae, Staphylininae (Coleoptera: Staphylinidae)

Deze aflevering van een reeks artikelen over de Nederlandse kortschildkevers is de eerste over de subfamilie Staphylininae. Het resterende deel van deze subfamilie komt in de volgende aflevering aan bod. Revisie van het beschikbare materiaal leverde deze keer vijf soorten die tot nu toe nog niet uit ons land bekend waren: *Xantholinus dvoraki*, *Philonthus coprophilus*, *Bisnius nigriventris*, *B. parvus* en *B. pseudoparvus*. Van deze soorten lijkt alleen *B. parvus* werkelijk een nieuwkomer te zijn, afkomstig uit Japan. Het voorkomen van *X. dvoraki* is beperkt tot het stroomdal van de Maas in Midden-Limburg. Van *P. coprophilus* is één exemplaar, dat meer dan vijftig jaar geleden verzameld werd te Vijlen, ontdekt tussen materiaal van een verwante soort. Een enkel mannetje van *B. nigriventris* is onlangs verzameld van het kadaver van een wild zwijn in nationaal park Veluwezoom. *Bisnius pseudoparvus* tenslotte is een schaarse soort die op een aantal plekken van aas verzameld is. De verspreiding van *Gyrohypnus atratus*, een bewoner van bosmierennesten, *X. gallicus*, *Remus sericeus*, de twee oeverbewoners *Philonthus micans* en *P. micantoides*, alsmede *P. ebeninus* wordt besproken. De (sub)montane *P. temporalis* komt te vervallen voor de Nederlandse fauna. Als aanvulling op de in de vorige aflevering besproken subfamilie Paederinae wordt de kosmopolitische *Hypomedon debilicornis* van twee plaatsen in Nederland gemeld.

Entomologische Berichten 65(6): 167-177

Trefwoorden faunistiek, verspreiding, determinatiekenmerken

Inleiding

Dit is het vierde deel van een serie artikelen over de faunistiek van de Nederlandse kortschildkevers. Met meer dan

Oscar Vorst

Poortstraat 55
3572 HD Utrecht
vorst@xs4all.nl

duizend soorten is dit de grootste keverfamilie van ons land. De meeste soorten zijn relatief klein en vaak lastig op naam te brengen, waardoor de kennis over deze familie beperkt is. De subfamilie Staphylininae, waartoe de grootste Nederlandse kortschildkevers behoren, is in Nederland vertegenwoordigd door de tribus Xantholinini, Othiini en Staphylinini. Van deze laatste groep kent onze fauna een aantal relatief soortenrijke genera: *Philonthus* Stephens, *Bisnius* Stephens, *Gabrius* Stephens, *Ocypus* Leach en *Quedius* Stephens. Soorten van subfamilie Staphylininae zijn alle rovers. Xantholinini leven vooral verscholen in de bodem, de relatief korte poten en het lenige lichaam komen hierbij van pas. Staphylinini zijn deels actieve jagers die rondlopen op zoek naar hun prooi. Een deel van de soorten is hierbij in meer of mindere mate aan specifieke biotopen gebonden. Zo zijn er soorten van oevers, bosbodems en graslanden, terwijl een aantal meer gespecialiseerde soorten gebonden is aan bijvoorbeeld kwelders, holle bomen of nesten van mollen, mieren of zelfs hamsters.

De hier gepresenteerde resultaten zijn gebaseerd op revisie van het beschikbare materiaal in de collecties van het Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis te Leiden en het Zoologisch Museum Amsterdam, alsmede uit een aantal privécollecties.

Gebruikte afkortingen

RMNH = Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, Leiden; ZMA = Zoologisch Museum Amsterdam; cBD = collectie MBP Drost, Wadenoijen; cJB = collectie JJA Blommaart, Oosterhout; cJC = collectie JGM Cuppen, Ede; cJH = collectie J Huijbregts, Leiden; cTH = collectie T Heijerman, Wageningen; cOV = collectie O Vorst, Utrecht; Fr = Friesland, Gr = Groningen, Dr = Drenthe, Ov = Overijssel, Fl = Flevoland, Ge = Gelderland, Ut = Utrecht, NH = Noord-Holland, ZH = Zuid-Holland, Ze = Zeeland, NB = Noord-Brabant, Li = Limburg.

Soortbesprekingen

Paederinae

***Hypomedon debilicornis* (Wollaston)** nieuw voor Nederland

Materiaal **NB**: Biesbosch, Polder Kindem, 28.xi.2003, 3♀, J. Blommaart (CJB, cOV) – **Li**: Maasbree, Tongerlo, Winkel, 31.viii.2001, 15♀, Cuppen (CJC, RMNH).

Drie exemplaren van deze kortschildkever verzameld in de Brabantse Biesbosch werden onlangs door Jac Blommaart ter determinatie aangeboden. Deze kosmopolitische soort breidt al enige tijd zijn areaal in Noordwest-Europa uit. De ontdekking van deze soort binnen de landsgrenzen kwam dan ook niet als een echte verrassing. Twee jaren eerder bleek de soort al door Jan Cuppen te zijn verzameld in de Limburgse gemeente Maasbree.

De juiste genusnaam van deze soort is aanleiding voor nogal wat onenigheid. Zo is deze door Wollaston (1857) in het genus *Lithocharis* beschreven soort ook wel als *Sunius debilicornis* of *Chloecharis debilicornis* in de literatuur te vinden. Deze laatste combinatie is zeker onjuist, aangezien *Chloecharis rufula* Lynch, de typesoort van het genus *Chloecharis* Lynch, 1884, als synoniem van *Lithocharis debilicornis*, de typesoort van het genus *Hypomedon* Mulsant & Rey, 1878, beschouwd wordt (Blackwelder 1952, Duff 1995).

Hypomedon debilicornis is een relatief eenvoudig te herkennen soort. Hij lijkt nog het meest op een kleine *Medon* of *Sunius*, is effen geelbruin van kleur en bezit een gechagri-neerde kop en halsschild. Opvallend zijn de enigszins uitpuilende ogen en vooral de korte sprieten, waarvan de middelste sprietleedjes breder dan lang zijn. Met de tabellen in Lohse (1964) is de soort dan ook goed te determineren. Uitgebreide beschrijvingen en afbeeldingen zijn te vinden in Bordoni (1975) en Coiffait (1984). Cho (2000) geeft een kleurenfoto van de habitus.

Hypomedon debilicornis is over grotere delen van de tropen en subtropen verbreid (Bernhauer & Schubert 1912). Uit Zuid- en Zuidwest-Europa is de soort al vele decennia bekend, onder andere uit Frankrijk, Italië en het Iberisch Schiereiland (Horion 1965a, Porta 1926, Sainte-Claire Deville 1935-1938). Al in de zestiger jaren van de vorige eeuw dook de soort in Duitsland op. De oudste vondsten stammen daar van Düsseldorf (1960) en Berlijn (1962) (Horion 1965ab, Korge 1963). Inmiddels heeft hij in Duitsland een ruime verspreiding en is gemeld van twaalf van de achttien onderscheiden deelgebieden (Koch 1992, Köhler & Klausnitzer 1998). In Groot-Brittannië is *H. debilicornis* in 1989 ontdekt in Northamptonshire (Drane 1994). Sindsdien is het voorkomen op meerdere plaatsen in Zuid-Engeland vastgesteld (Harrison 1997, Owen & Allen 2000). Bruge *et al.* (2001) melden voor België de vondst van een enkel exemplaar te Evere (nabij Brussel) in 1991. Meer noordelijk, in Fennoscandië en Denemarken, ontbreekt hij, behalve in Zweden, waar de soort in 1971 ontdekt werd in een Stockholmse composthoop (Lundberg 1972, 1995). Gezien de gestage toename van het aantal waarnemingen van *H. debilicornis* in de aangrenzende gebieden is deze recente immigrant in de toekomst zeker op meer plekken in ons land te verwachten.

Afgaande op het feit dat van *H. debilicornis* vrijwel uitsluitend vrouwelijke exemplaren verzameld worden neemt men aan dat de meeste populaties zich parthenogenetisch

voortplanten (Lohse 1964, Horion 1965a). Ook de achttien Nederlandse exemplaren zijn vrouwtjes. Slechts uit tropisch Afrika schijnen mannetjes bekend te zijn. Zo baseert Coiffait (1984) in zijn standaardwerk over de Palearctische staphyliniden zijn beschrijving van het mannelijk genitaal op het enige mannetje dat hem bekend was, uit Kameroen.

In de ons omringende landen wordt *H. debilicornis* gewoonlijk aangetroffen in opeenhopingen van rottend organisch materiaal, zoals hooihopen of hopen stalmest (met stro) (Horion 1965b, Koch 1989, Harrison 1997, Owen & Allen 2000). Mogelijk bieden de hoge temperaturen die op dergelijke plekken vaak heersen de soort de mogelijkheid om zijn levenscyclus in ons gematigde klimaat te volbrengen. Korge (1963) maakt expliciet melding van de aanwezigheid van broei op de vindplaats in Berlijn, 'in modernden, stark erwärmten Grashaufen'. Ook de vindplaats in de Biesbosch betrof een grote hoop hooi, waarvan de temperatuur in het inwendige flink was opgelopen (mondelijke mededeling J. Blommaart).

Staphylininae

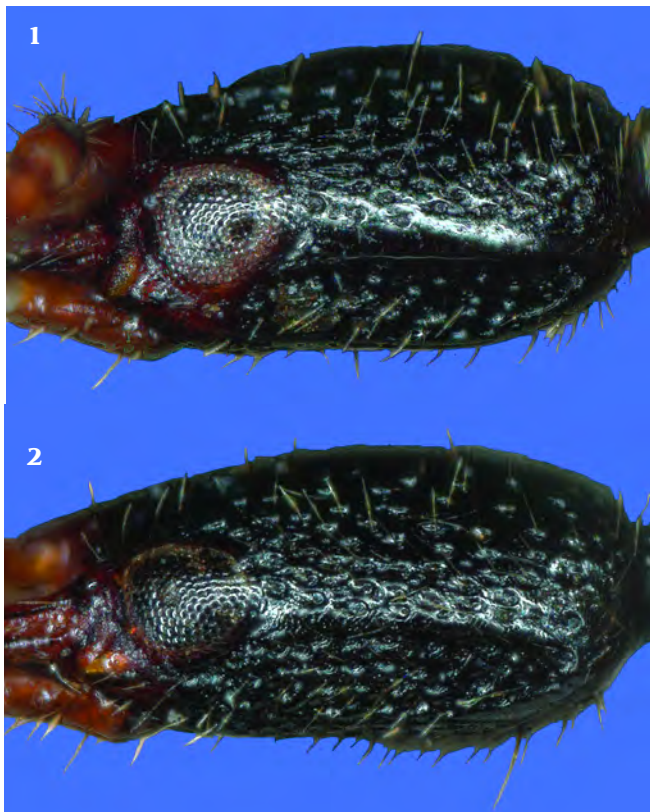
***Gyrohypnus atratus* (Heer)**

Materiaal **Ut**: Driebergen, Bornia, 25.xi.1983, 1 ex, Vorst (cOV) – **Li**: Valkenburg, 25.vi.1911, 1 ex, Rüschkamp (RMNH-Everts); *ibid.*, 24-29.iii.1921, 21 exx, Van der Wiel (RMNH-Everts, ZMA); Vijlen, .iii.1956, 8 exx, .ii.1968, 1♂ 7 exx, Berger (RMNH); *ibid.*, Vijlenerbosch, 17.iv.1983, 1 ex, Vallenduuk (ZMA).

Deze lastig te determineren soort blijkt een stuk zeldzamer te zijn dan gedacht. Brakman (1966) noemt behalve Limburg ook nog de provincies Noord-Holland, Gelderland, Zeeland en Noord-Brabant. Van Zeeland werd geen als *G. atratus* gedetermineerd materiaal gezien dat als basis voor de vermelding van deze provincie gediend kan hebben. Voor de andere drie provincies was al het materiaal dat hiervoor in aanmerking komt echter fout gedetermineerd, deze provincies komen dus te vervallen: Doorwerth, 4.iv.1955, 1♀, Van der Wiel (ZMA); Eerbeek, .iii.1918, 1 ex, Weber (ZMA); *ibid.*, .viii.1924, 1 ex, Weber (RMNH-Everts); Hoog Soeren, 6.viii.1917, 1 ex, Van der Wiel (RMNH-Everts); Renkum, .iv.1932, 2 exx, Uyttenboogaart (ZMA); aanspoelsel IJssel, .xi.1924, 1 ex, Weber (ZMA); Hilversum, 5.v.1923, 1♀, Reclaire (ZMA); Breda, .vii., 1 ex, Veth (ZMA); Stratum [bij Eindhoven], .v., 1♂, Venmans (RMNH-Everts). Het exemplaar van Hilversum is *Leptacinus batychnus* (Gyllenhal); de overige exemplaren dienen tot *G. angustatus* Stephens gerekend te worden. Materiaal van het Amsterdamse Bos waarover Nonnekens (1961) bericht kon niet worden getraceerd in het ZMA, hoewel de collectie van Nonnekens hier terecht is gekomen.

Ook zonder onderzoek van het mannelijk genitaal is *G. atratus* vrij eenvoudig van de nauwverwante *G. angustatus* te onderscheiden. De kop heeft van de zijkant gezien een voor *Gyrohypnus* karakteristieke strook vrij van de grove puntering die op het grootste deel van de kop aanwezig is. Deze strook, welke direct van achter de ogen tot aan de achterzijde van de kop loopt, is bij *G. atratus* relatief breed en glimmend (figuur 1), terwijl bij *G. angustatus* deze strook opvallend smaller is en voorzien van een duidelijke chagri-nering (figuur 2). Daarnaast is *G. atratus* gemiddeld kleiner dan *G. angustatus*. Beide andere Nederlandse *Gyrohypnus*-soorten zijn overigens nog een tikje groter en daarnaast veel donkerder van kleur.

Gyrohypnus atratus heeft een interessante biologie: hij

Figuren 1-2. Zijkant van de kop van **1** *Gyrohypnus atratus*, Driebergen en **2** *G. angustatus*, Zeist.

Lateral view of the head of **1** *Gyrohypnus atratus*, Driebergen and **2** *G. angustatus*, Zeist.

wordt vrijwel uitsluitend in nesten van bosmieren (*Formica* subg. *Formica*) aangetroffen (Horion 1965a, Bordoni 1982). Vermoedelijk volbrengt *G. atratus* zijn gehele levenscyclus binnen de mierennesten, aangezien hier ook de larven kunnen worden aangetroffen (Wasmann 1894). De nu bekende Nederlandse verspreiding is opmerkelijk te noemen: buiten Zuid-Limburg is *G. atratus* slechts van Driebergen bekend. Doordat de myrmecofiele levenswijze onderbelicht is, wordt deze soort vermoedelijk vaak over het hoofd gezien. *Gyrohypnus atratus* is in het pleistocene deel van het land zeker op meer plaatsen te verwachten.

***Xantholinus gallicus* Coiffait**

Xantholinus gallicus werd het eerst voor de Nederlandse fauna gemeld door Brakman op grond van een groot aantal exemplaren van verscheidene vindplaatsen (Brakman 1962). De soort was enkele jaren tevoren door Coiffait (1956) onderscheiden van *X. longiventris* Heer en *X. linearis* (Olivier). De melding is herhaald in het overzicht van Van der Wiel (1962) die zich, afgaande op de genoemde vindplaatsen, baseert op hetzelfde materiaal: 18 exemplaren uit de collecties van Berger, Brakman en Van der Wiel.

In 1966 nam Brakman *X. gallicus* echter niet meer op in zijn lijst van Nederlandse Coleoptera (Brakman 1966). Wel is hier *X. rhenanus* Coiffait als nieuw voor de fauna geïntroduceerd. Klaarblijkelijk is hij tot het inzicht gekomen dat het inlands materiaal niet tot *X. gallicus* maar tot deze laatste soort behoort. Deze interpretatie wordt ondersteund door het feit dat de voor *X. rhenanus* vermelde provincies, Drent-

he, Overijssel, Gelderland, Utrecht, Noord-Holland, Zeeland, Noord-Brabant en Limburg, grotendeels corresponderen met de oorspronkelijk door Brakman genoemde vindplaatsen voor *X. gallicus*. Verwonderlijk is de gang van zaken niet, als men bedenkt dat *X. rhenanus* pas in 1962 werd beschreven (Coiffait 1962), in hetzelfde jaar dus waarin *X. gallicus* gemeld werd door Brakman, die vermoedelijk nog niet op de hoogte was van de (recente) publicatie van Coiffait. Ook in Duitsland werd *X. rhenanus* eerder abusievelijk als *X. gallicus* gemeld (Horion 1965a).

In 1976 meldt Bordoni *X. gallicus* alsnog nieuw voor Nederland (Bordoni 1976) op grond van een enkel mannetje (Oisterwijk, 11.viii.1953, Van Nidek). Dit gebeurde in het kader van een studie van het – voornamelijk Nederlandse – *Xantholinus*-materiaal in het RMNH. Opmerkelijk genoeg wordt in dezelfde publicatie wel materiaal van de algemene *X. longiventris* en *X. linearis* uit ons land besproken, maar van de verwante en tevens niet zeldzame, *X. rhenanus* wordt geen melding gemaakt. Het bleek niet mogelijk het betreffende exemplaar te traceren. Sindsdien zijn geen vondsten van deze soort van ons land bekend geworden.

Onlangs komt Ciceroni (2001) in een revisie van het subgenus *Xantholinus* tot de conclusie dat een flink aantal van de door Coiffait beschreven *Xantholinus*-soorten dient te vervallen, met als gevolg dat *X. rhenanus* gesynonymiseerd is met *X. gallicus*. Deze laatste is nu de geldige naam voor de soort die voorheen als *X. rhenanus* door het leven ging. Hiermee zijn we terug bij af en is de naam *X. gallicus* alsnog op de Nederlandse lijst beland.

***Xantholinus dvoraki* Coiffait** nieuw voor Nederland

Materiaal **Li**: Grevenbicht, 28.xii.1999, 4♂ 2♀, (cOV); Obbicht, 28.xii.1999, 4♂, Vorst (cOV); Swalmen, 4.i.2003, 2♂, Van Nunen (cBD).

Meerdere exemplaren van deze kortschildkever zijn op drie verschillende plaatsen in Limburg uit hoogwateraanpoelsel van de Maas verzameld. Een betrouwbare identificatie van deze voor de Nederlandse fauna nieuwe *Xantholinus*-soort is alleen mogelijk op grond van het mannelijk genitaal. Hierdoor is de verspreiding in Nederland nog onvoldoende bekend.

De status van deze soort en van een aantal eveneens door Coiffait beschreven verwanten – uit Midden-Europa onder meer *X. dissimilis* Coiffait en *X. roubali* Coiffait, die slechts verschillen in het aantal doorns in de inwendige zak van het mannelijk genitaal – is lang twijfelachtig geweest. In 2002 toonde Gusarov aan dat alle negen tot dan toe onderscheiden soorten in het subgenus *Meneidophallus* Bordoni slechts een enkele soort representeren: *Xantholinus dvoraki*, zij het een soort met een ongebruikelijk variabele inwendige zak van de aedeagus (Gusarov 2002).

Betrouwbare determinatie van deze soort is alleen mogelijk aan de hand van de inwendige zak van de aedeagus, die is voorzien van een kenmerkende verzameling doorns. De basis van de zak is voorzien van vier rijen doorns, de apex van een dubbele rij, halverwege bevinden zich nog drie grotere doorns. Variatie in het aantal van deze laatste, van twee tot vier, vormde de aanleiding tot het beschrijven van nieuwe 'soorten' (Gusarov 2002). Goede afbeeldingen van het genitaal zijn te vinden in Gusarov (2002) en ook in Lohse (1964), onder andere onder de namen *X. dvoraki* en *X. roubali*.

Afgaande op de gepubliceerde verspreiding van *X. dvoraki*, voor een aanzienlijk deel onder een van de alternatieve namen, betreft het een soort met een oostelijke verspreiding; de soort lijkt geheel te ontbreken in West- en Zuidwest-Europa. Zo zijn er geen waarnemingen uit Groot-Brittannië, Frankrijk, het Iberisch Schiereiland en Italië (Pope 1977, Bordoni 1982, Ciceroni *et al.* 1995, Hodge & Jones 1995, Herman 2001). Ook uit België is de soort niet bekend (Drugmand 1990, Bruge *et al.* 2001). Het areaal strekt zich ten oosten van ons land uit van Zuid-Zweden en Denemarken over Midden-Europa, waar waarnemingen bekend zijn uit Duitsland, Polen, Tsjechië, Slowakije en Oostenrijk, tot in Zuidoost-Europa, Turkije en Kirgizië (Horion 1965a, Coiffait 1972, Mroczkowski & Stefanska 1991, Jelínek 1993, Lundberg 1995, Hansen 1996, Herman 2001.). Volgens de Duitse catalogus van Köhler & Klausnitzer (1998; als *X. dissimilis* en *X. roubali*) komt *X. dvoraki* vooral in het oosten en noorden van dat land voor. Zo is hij bekend van alle regio's in het voormalige Oost-Duitsland. Meer naar het westen zijn er waarnemingen van de drie aan de Noordzee grenzende regio's Weser-Emsgebied, Niederelbegebied en Schleswig-Holstein. Verder worden slechts Hessen en Württemberg genoemd. Opmerkelijk is dat deze soort tot nu toe niet uit de meer nabijgelegen deelgebieden Nordrhein en Rheinland bekend is, evenmin als uit aangrenzend België. De vindplaatsen in Nederlands Limburg zijn daarmee de meest westelijke van *X. dvoraki* tot nu toe.

In overeenstemming met de Nederlandse vondsten in rivieraanspoelsel wijzen ook enkele vermeldingen in de Duitse literatuur op een voorkomen in associatie met grotere rivieren. Zo meldt Horion (1965a) de soort onder meer uit aanspoelsel van de Weser (als *X. dissimilis*) en van uiterwaarden bij Dessau: 'mehrf. im Auengebiet' (als *X. roubali*).

Aangezien *X. dvoraki* alleen verzameld is in rivieraanspoelsel kan men zich afvragen of de soort inderdaad inheems is en niet slechts aangevoerd van verre. De omstandigheden op de vindplaats in Grevenbicht maken aanvoer van elders onwaarschijnlijk, omdat hier een brede uiterwaard overstroomd was en het aanspoelsel voor het overgrote deel lokaal van oorsprong geweest zal zijn. Ook de vondst van meerdere exemplaren op drie verschillende plaatsen maakt het minder waarschijnlijk dat er slechts van aanvoer sprake is. Onduidelijk is evenwel of *X. dvoraki* een recente immigrant is dan wel een tot nu toe miskende soort. Het laatste kan zeker niet worden uitgesloten, gezien de grote gelijkensis met een aantal andere Nederlandse *Xantholinus*-soorten.

***Remus sericeus* Holme en [*R. pruinosus* (Erichson)]**

Materiaal *Remus sericeus* – **NB**: Bergen op Zoom, .viii., 1 ex, Everts (RMNH-Everts; Everts 1887); *ibid.*, .ix.1904, 1 ♂, Reclaire (RMNH-Everts); *ibid.*, .vi.1909, 1 ex, Uyttenboogaart (RMNH-Everts).

De drie exemplaren van *Remus sericeus* in de collectie Everts (RMNH) zijn de enige exemplaren van het genus *Remus* die binnen de landsgrenzen verzameld werden. De naamlijst van Everts uit 1887 maakt al melding van deze soort onder de naam *Cafius sericeus*: 'op de schorren bij Bergen-op-Zoom tusschen slakjes, 8 [augustus]' (Everts 1887). Het exemplaar van augustus in zijn collectie heeft waarschijnlijk betrekking op deze vermelding en stamt dan dus van voor 1887. Reclaire ving een exemplaar in september 1904, dat eveneens in de collectie van Everts belandde. Van een derde vangst in juni

1909 te Bergen op Zoom, tijdens de zomervergadering der Nederlandsche Entomologische Vereeniging, is een exemplaar bewaard gebleven (Everts 1909, als *Cafius sericeus*).

Tot nu toe werd *R. sericeus* als de enige inlandse vertegenwoordiger van dit genus gezien (Brakman 1966, Huijbregts & Krikken 1985, 1988, Vorst & Huijbregts 2001). Opmerkelijk is dan ook dat Coiffait (1974) in zijn standaardwerk van de Palearctische staphyliniden een tweede soort voor Nederland blijkt op te voeren: *R. pruinosus* (Erichson), een vermelding die logischerwijs door Herman wordt overgenomen in zijn wereldcatalogus (Herman 2001). Voorzover na te gaan bestudeerde Coiffait geen Nederlands materiaal, maar baseerde hij zijn conclusies op literatuurstudie. De meest waarschijnlijke bron van verwarring is het derde deel van Everts' 'Coleoptera Neerlandica' (Everts 1922), dat door Coiffait expliciet als referentie wordt vermeld bij de soortbespreking van *R. pruinosus*, 'Everts, 1922, 125' (Coiffait 1974). Everts (1922) vermeldt inderdaad op pagina 125 onder de bespreking van *R. sericeus*, 'bij var. **pruinosus* Er. zijn kop en halsschild minder dof, ...'. De asterisk duidt echter op een voorkomen in het aangrenzend gebied, aldus Everts in de inleiding van zijn werk (Everts 1922). Coiffait heeft deze zinsnede klaarblijkelijk verkeerd geïnterpreteerd. *Remus pruinosus* is beslist geen Nederlandse soort.

***Philonthus ebeninus* (Gravenhorst)**

Materiaal **Fr**: Ameland, 't Oerd, 21.vi.1938, 1 ♂ 1 ♀ 1 ex, Broerse (ZMA); Terschelling, 12.viii.1947, 1 ♂ (RMNH); *ibid.*, Oosterend, 1.vi.1996, 1 ♀, Drost (cBD) – **Ge**: Arnhem, .vi., 1 ♂, Van Medenbach de Rooij (RMNH-Everts); De Pol [bij Dieren], 10.vi.1917, 1 ex, Kempers (ZMA); De Steeg, 1 ex, Everts (RMNH-Everts) – **ZH**: Den Haag, .v., 1 ♀, Everts (RMNH-Everts); Rotterdam, 22.iv.1882, 1 ♂ #, Veth (RMNH) – **Li**: Baexem, .v.1888, 1 ♂ 1 ex, Neervoort van de Poll (RMNH-Everts); Gronsveld, 20.x.1950, 1 ♂, Excursie St. Pietersberg (RMNH; Sterrenburg & Schülke 1997); Schin op Geul, 18.ix.1933, 2 ♂ 2 ♀, Van der Wiel (ZMA); Steijl, .xii., 1 ex, Berchmans (RMNH-Everts); Valkenburg, .vii., 1 ♂, Everts (RMNH-Everts).

De interpretatie van deze soort is in de loop van de tijd aanleiding voor nogal wat verwarring geweest. Als gevolg hiervan behoort een grote fractie van het Nederlandse materiaal dat onder deze naam staat tot andere *Philonthus*-soorten. Bij herterminatie van materiaal uit de openbare collecties werden maar liefst zeventien verschillende soorten aangehouden! Ook Sterrenburg & Schülke (1997) tonen reeds aan dat er veel fout gedetermineerd materiaal onder deze soort schuil gaat.

Hoewel in 1848 al opgenomen in de 'Naamlijst van schildvleugeligen insecten' (Snellen van Vollenhoven 1848; als *Staphylinus ebeninus*), werd *P. ebeninus* door dezelfde auteur al niet meer vermeld in zijn naamlijst van 1854 (Snellen van Vollenhoven 1854). De veel omvangrijkere lijst van Everts uit 1875 neemt de soort weer op (Everts 1875), onder vermelding van de vindplaatsen Den Haag, Wassenaar, Breda en Maastricht. In de 'Coleoptera Neerlandica' behandelt Everts zowel *P. concinnus* (Gravenhorst), als *P. corruscus* (Gravenhorst), als variëteiten van *P. ebeninus* (Everts 1898). Wonderlijk is dat hij wel vermeldt dat Ganglbauer beide laatste als goede soorten beschouwd maar deze opvatting zelf niet volgt, hoewel de soorten relatief eenvoudig te onderscheiden zijn. Later onderscheidt hij de drie wel in de 'nieuwe naamlijst' (Everts 1925), maar in zijn collectie (RMNH) is onder de naam *P. ebeninus* het materiaal van deze drie soorten

samengevoegd. In zijn exemplaar van de 'nieuwe naamlijst' (Everts 1925), dat bewaard wordt in de bibliotheek van de Nederlandse Entomologische Vereniging, hield Everts van minder algemene keversoorten zorgvuldig alle hem bekende vindplaatsen bij. Hierbij onderscheidt hij deze drie soorten wel.

Van de 42 exemplaren in de collectie Everts onder *P. ebeninus* (inclusief *P. concinnus* en *P. corruscus*) behoren er zeven daadwerkelijk tot *P. ebeninus*. De rest behoort groten-deels tot beide andere soorten. Deze zeven exemplaren ver-tegenwoordigen zes van de tien in Everts' handexemplaar van de 'nieuwe naamlijst' genoemde vindplaatsen voor *P. ebeninus*. Van de vindplaatsen Nootdorp, Wassenaar en Heerlerheide is geen materiaal gezien. Een ♂ van Loosduinen (.v., Everts (RMNH-Everts)) tenslotte, blijkt *P. concinnus* te zijn. De conclusie van Sterrenburg en Schülke (1997) dat vrijwel al het Nederlandse materiaal van *P. ebeninus* fout ge-determineerd was, inclusief de collectie Everts, dient dus gecorrigeerd te worden. Dit misverstand berust mogelijk op het feit dat bij de meeste exemplaren van *P. ebeninus* er een meer of minder geprononceerd kielte aan de basis van de eerste zichtbare tergieten te vinden is, iets dat onder andere in de veel gebruikte tabel van Lohse (1964) als een uitzonde-ring gepresenteerd wordt. Sterrenburg en Schülke vermelden slechts twee exemplaren voor ons land: Gronsveld, .x.1950 (RMNH) en Schiermonnikoog, .vi.1969 (RMNH). Het laatste exemplaar kon helaas niet getraceerd worden. Hoe dan ook, *P. ebeninus* is bij ons beslist een zeldzame soort (fi-guur 3), waarvan de afgelopen 50 jaar slecht een enkel exemplaar verzameld werd.

[*Philonthus temporalis* Mulsant & Rey]

Deze soort, die door Everts (1928) als inlands wordt gemeld, komt te vervallen voor de Nederlandse fauna. In de collectie Everts (RMNH) bevinden zich de vier exemplaren die tot nu toe abusievelijk tot deze soort gerekend werden, waaronder ook het exemplaar dat door Dr. Rüschkamp S.J. in mei te Val-kenburg werd verzameld en de basis vormde voor de nieuw-melding door Everts (Everts 1928). Dit exemplaar behoort echter tot *Philonthus succicola* Thomson, evenals het exem-plaar uit het Trecker Bosch te Leusden (28.v.1904, Weber). De andere twee exemplaren, afkomstig uit Loosduinen (Dixon) en Renkum (.iv.1922, Uyttenboogaart), zijn in werke-lijkheid *Philonthus splendens* (Fabricius).

Overigens werd *P. temporalis* al eerder onterecht gemeld naar aanleiding van een vondst bij Breda (Everts 1877). Deze melding betrof volgens Everts (1922) *P. temporalis* Rye (nec Mulsant & Rey) en had dientengevolge betrekking op *P. ad-dendus* Sharp. Reeds in de ruilcatalogus van 1879 werd deze fout hersteld (Everts 1879).

Het voorkomen in Nederland van *P. temporalis* lijkt niet waarschijnlijk, daar deze te boek staat als een typische berg-bewoner (Horion 1965a). Wel werd de soort op enkele plaatsen in België verzameld (Drugmand 1987). Opmerkelijk genoeg liggen deze deels in Laag-België, namelijk in het Vlaams en het Brabants district (Bruge *et al.* 2001). In aan-grenzend Duitsland is hij zeldzaam en slechts bekend uit Nordrhein van voor 1950 (Koch 1968) en uit het Weser-Ems-Gebiet. In deze laatste regio is *P. temporalis* ook in de laatste 50 jaar waargenomen (Köhler & Klausnitzer 1998). In Groot-Brittannië en Denemarken ontbreekt de soort (Pope 1977, Hansen 1996).

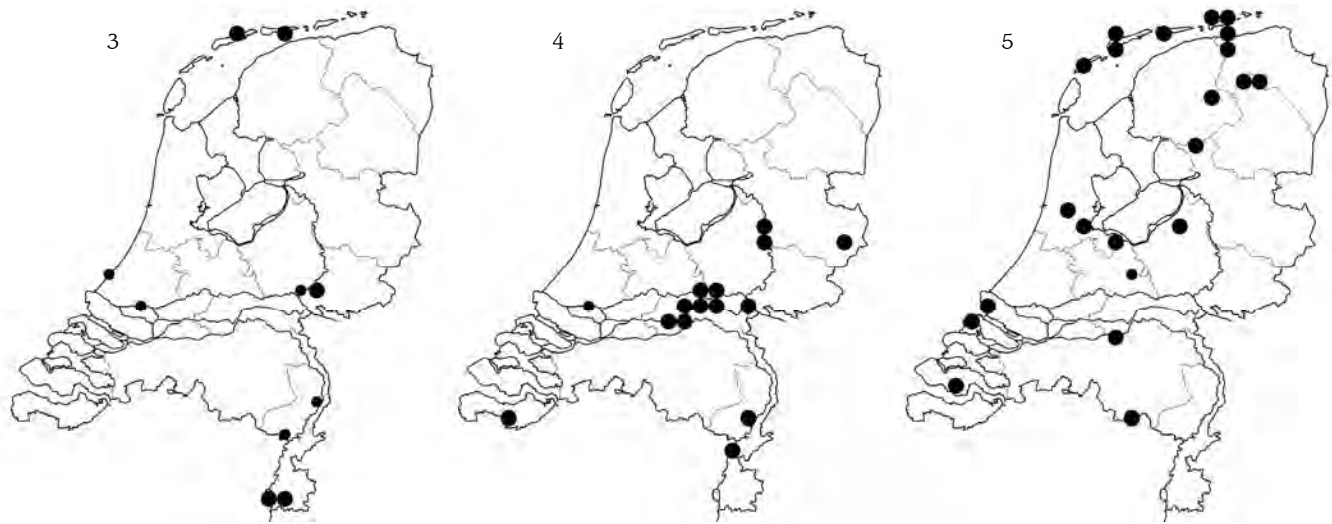
***Philonthus coprophilus* Jarrige** nieuw voor Nederland
Materiaal **Li**: Vlijen, 6-7.vi.1954, 1 ♂, Van Nidek (ZMA).

Eén mannetje van deze soort werd ontdekt in de collectie van het Zoölogisch Museum Amsterdam. Het exemplaar was gedetermineerd als *Philonthus cruentatus* (Gmelin) var. *ex-tinctus* Bernhauer. In tegenstelling tot de nominaatvorm van *P. cruentatus* ontbreken bij deze variëteit de typische oranje vlekken op de dekschilden. Dit is het eerste en tot nu toe enige exemplaar van *P. coprophilus* uit Nederland.

Philonthus coprophilus behoort tot een soortengroep met een asymmetrische aedeagus, waartoe in Nederland ook nog *P. longicornis* Stephens en *P. parvicornis* (Gravenhorst) behoren, die soms in een apart (sub)genus, *Spatulonthus* Tottenham, geplaatst wordt. De aedeagi van de soorten binnen deze groep lijken sterk op elkaar en bieden weinig houvast bij de determinatie. *Philonthus coprophilus* staat het dichtst bij *P. longicornis*. Dit blijkt ook wel uit het feit dat hij voor het eerst beschreven werd als een variëteit van deze laatste, *ru-bromaculatus* Bernhauer genaamd (Bernhauer 1914, 1923). Het meest in het oog springende onderscheid met *P. longi-cornis* zit hem in de dekschilden, die bij *P. coprophilus* een roodgekleurde vlek bezitten die de gehele achterrand beslaat en naar voren vaag begrensd is. Daarnaast zijn de coxae van de voorpoten donker, waar die bij *P. longicornis* grotendeels geel gekleurd zijn. Verwarring met *P. parvicornis* is minder waarschijnlijk, omdat deze soort beduidend kleiner is en minder slanke sprietleedjes bezit. Typische exemplaren van *P. cruentatus* zijn onmiskenbaar door de karakteristieke rode dekschildvlek. Zeldzame exemplaren van deze soort met ef-fen zwarte dekschilden kunnen voor verwarring zorgen, maar zijn eenvoudig te herkennen aan de symmetrische ae-deagus. Determinatie is mogelijk met de tabel in Lohse (1964). Afbeeldingen van relevante kenmerken zijn ook te vinden in de publicaties van Smetana (1958) en Allen (1971).

In onze contreien is *P. coprophilus* een zeldzame soort. Het zwaartepunt van de verspreiding ligt in Zuid-Europa (Smetana 1958, Horion 1965a), maar hij schijnt daarnaast ook in Frankrijk niet zeldzaam te zijn (Jarrige in Allen 1971). De noordgrens van het areaal loopt van Zuid-Engeland over het noorden van Duitsland, Polen en Letland (Hyman & Parsons 1994, Köhler & Klausnitzer 1998, Burakowski *et al.* 2000, Telnov 2004). In Duitsland komt de soort verspreid door het hele land voor, maar is hij overal zeldzaam (Horion 1965a, Uhlig & Zerche 1981, Koch 1992). Ook uit België en Luxemburg zijn verscheidene, deels recentere, vondsten be-kend (Drugmand 1996, Gerend & Braunert 1997, Bruge *et al.* 2001). In Zuid-Engeland is *P. coprophilus* zeer zeldzaam. De meest recente waarneming dateert hier van 1950 (Hyman & Parsons 1994).

Net als veel andere *Philonthus*-soorten is *P. coprophilus* in allerlei rottende organische materialen aangetroffen, zo-als een paddestoel, mest van hert, koe, paard en konijn, en een uitgedroogd konijnenkadaver (Fagel 1948, 1949, Horion 1965a, Allen 1971, Koch 1992, Gerend & Braunert 1997). De precieze omstandigheden op de Nederlandse vindplaats zijn onbekend. In Engeland lijkt de soort geassocieerd te zijn met kalkgraslanden (Hyman & Parsons 1994), wat gezien de vindplaats in het Zuid-Limburgs krijtdistrict bij ons ook mo-gelijk zou kunnen zijn.

Figuren 3-5. Verspreiding van **3** *Philonthus ebeninus*, **4** *P. micans* en **5** *P. micantoides* in Nederland. Kleine stippen = slechts waarnemingen van voor 1900.

Distribution of **3** *Philonthus ebeninus*, **4** *P. micans* and **5** *P. micantoides* in The Netherlands. Small dots = only records prior to 1900.

Philonthus micans (Gravenhorst) en *P. micantoides* Benick & Lohse

Materiaal *Philonthus micans* – **Ov**: Fortmond, Duursche Waarden, 2.iii.1997, 4♂ 1♀, 8.v.1997, 1♂, Vorst (cOV); Hengelo, 20.vi.1940, 1♂, Boelens (ZMA); *ibid.*, 23.vi.1940, 1♂, Evers (ZMA); Rande, Nieuw Rande, 25.iii.1999, 1♂, Vorst (cOV) – **Ge**: Eldik, 18.vi.2000, 1♂, Drost (cBD); Ewijk, Doddendaal, 12.v.2001, Vorst (cOV); Keekerdom, Millingerwaard, 5.ix.2004, Vorst (cOV); Neerijnen, Lage Paarden, 2.vi.1999, 2♂, Drost (cBD); Varik, 27.v.1995, 1♂, Drost (cBD); Wageningen, Wageningse Berg, 21.xii.1994, 1♂, Vorst (cOV); *ibid.*, Nederrijn, 28.xii.1993, 3♂, Vorst (cOV); Zoelen, 2.viii.1999, 1♂, Drost (cBD) – **Ut**: Veenendaal, 26.vii.1989, 1♂, Vorst (cOV) – **ZH**: Rotterdam, 1♂, Veth (RMNH) – **Ze**: Westdorpe, 4.v.1958, 1♂, Brakman (RMNH) – **Li**: Echt, De Doort, 20.vii.1989, 1♂, Sterrenburg (ZMA); Nunhem, Leudal, 6.vi.1999, 1♂, Vorst (cOV; Cuppen *et al.* 2000).

Philonthus micantoides – **Fr**: Ameland, Hollum, 27.iv.1991, 1♂, Vorst (cOV); *ibid.*, Zwanewaterduinen, 28.iv.1991, 3♂, Vorst (cOV); Beetsterzwaag, 8-12.vi.1922, 1♂, Van der Wiel (ZMA); *ibid.*, 9.vi.1922, 1♂, Reclaire (RMNH); Schiermonnikoog, 21.ix.2000, 1♂, Drost (cBD); Terschelling, Onder de Draad, 31.v.1996, 1♂, Drost (cBD; Cuppen *et al.* 1997); *ibid.*, Kroonpolders, 31.v.1996, 1♂, Vorst (cOV; Cuppen *et al.* 1997); Vlieland, West-Vlieland, 29.iv.1995, 1♂, 30.iv.1995, 2♂, Vorst (cOV); West aan Zee, Waterplak, 31.v.1996, 1♂, Vorst (cOV; Cuppen *et al.* 1997); West-Terschelling, Groene Strand, 2.vi.1996, 1♂ 1♀, Vorst (cOV; Cuppen *et al.* 1997) – **Gr**: Haren, Friezenveen, 10.ii.1946, 1♂, Van Nidek (ZMA); Lauwersmeer, Marnewaard, 6.vi.1998, 1♂, Vorst (cOV; Cuppen *et al.* 1999) – **Dr**: Lieveren, 19.iv.1942, 1♂, Van Nidek (ZMA) – **Ov**: Kalenberg, 26.v.1973, 1♂, Veldkamp (ZMA) – **Ge**: Nunspeet, 17.v.1930, 1♂, Reclaire (RMNH) – **Ut**: Maarsbergen, .v., 1♂, Everts (RMNH-Everts) – **NH**: Amsterdam, 20.ii.1910, 1♂, 26.ii.1910, 1♂, 6.iii.1910, 1♂, d.B. (ZMA); Hilversum, 29.iv.1922, 1♂, Reclaire (RMNH); *ibid.*, 7.v.1922, 1♂, 17.ix.1922, 1♂, Nonnekens (ZMA); Zaandam, 27.iii.1955, 1♂, Woudstra (ZMA); Zeeburg [bij Amsterdam], .iv.1913, 1♂, MacGillavry (ZMA) – **ZH**: Oostvoorne, 13.iv.1982, 1♂, Schilthuizen (ZMA); Ouddorp, Grevelingen, 26.v.1990, 1♂, Vorst (cOV) – **Ze**: Nisse, 5.iv.1959, 1♂, Brakman (RMNH) – **NB**: Borkel, 5.vi.1994, 1♂, Heijerman (cOV; Cuppen *et al.* 1995); Haarsteeg, Zooislagen, 11.v.1996, 3♂, Vorst (cOV).

De lijst van Brakman (1966) vermeldt slechts *P. micans* als

inlands en de dan recent afgesplitste *P. micantoides* voor het omliggend gebied. *Philonthus micantoides* is beschreven van Noord-Duitsland (Lohse 1956). In 1970 melden Berger & Poot (1970) de soort nieuw voor de Nederlandse fauna op grond van een enkel mannetje dat in juni 1963 door Hellinga werd verzameld op Texel. Sindsdien werd *P. micantoides* in ons land meerdere malen waargenomen (Schilthuizen 1985, Cuppen *et al.* 1995, 1997, 1999). Een revisie van het materiaal van *P. micans* bleef tot nu toe uit. Hier worden de resultaten van een revisie van een deel van het beschikbare materiaal gepresenteerd. Van de door Brakman (1966) vermelde provincies Friesland, Drenthe en Noord-Holland behoorde al het materiaal dat onder *P. micans* in de openbare collecties te vinden was tot de verwante *P. micantoides*. Deze provincies dienen dus te vervallen.

Opvallend is dat *P. micans* en *P. micantoides* in ons land elkaar geografisch lijken uit te sluiten. Het zwaartepunt in de verspreiding van *P. micans* ligt langs de grote rivieren (figuur 4), terwijl *P. micantoides* vooral op de Waddeneilanden veelvuldig verzameld is (figuur 5). Hier lijkt *P. micans* zelfs geheel te ontbreken. Op geen enkele vindplaats werden beide soorten tezamen aangetroffen. Dit kan duiden op een verschil in ecologische voorkeur van beide soorten. Een alternatieve verklaring zou een niet volledige reproductieve isolatie van beide taxa kunnen zijn: Horion (1965a) vond (elders) overgangsvormen, die bastaarden zouden kunnen zijn.

Beide soorten leven op moerassige plaatsen en aan oevers. *Philonthus micans* lijkt een voorkeur te hebben voor minerale bodems langs rivieren en (grotere) beken, terwijl *P. micantoides* meer te vinden is in moerassige duinvalleien en veengebieden. De – voornamelijk oudere – vindplaatsen van *P. micantoides* in het binnenland hebben waarschijnlijk voornamelijk betrekking op venige omstandigheden, deels met een hoogveen- (Lieveren, Nunspeet, Maarsbergen) en deels met een laagveen karakter (Kalenberg, Zaandam, Zeeburg, Haarsteeg). Enigszins afwijkend in dit opzicht is de vondst van *P. micantoides* te Borkel in aanspoelsel van de Dommel, een plek waar gezien de omstandigheden eerder *P. micans* te verwachten zou zijn.

***Bisnius nigriventris* (Thomson)** nieuw voor Nederland
Materiaal **Ge**: De Imbosch, Veertien Bunder, 27.ix.2002, 1 ♂, J. Newton & L. Joosten (cOV).

Een mannetje van deze soort werd verzameld op een uitgelegd wild zwijn in een gemengd bos in nationaal park Veluwezoom. *Bisnius nigriventris* werd, evenals de hieronder besproken soorten, tot voor kort in het genus *Philonthus* geplaatst. Op grond van de morfologie van de voortarsen wordt door Smetana (1995) het genus *Bisnius* Stephens nieuw leven ingeblazen. Soorten van het genus *Bisnius* bezitten bij beide seksen ongemodificeerde voortarsen. Bij *Philonthus* is de onderzijde van de voortarsen voorzien van verbrede haren; ook zijn de tarsleden, tenminste bij de mannetjes, duidelijk verbreed.

Bisnius nigriventris is in Midden-Europa lange tijd niet onderscheiden van de nauw verwante *B. cephalotes* (Gravenhorst). Een duidelijk verschil met deze laatste soort wordt gevormd door het mannelijk genitaal. De parameer van *B. cephalotes* is voorzien van een omgekeerd v-vormig patroon van borstelpunten, terwijl bij *B. nigriventris* deze borstels langs de randen van de parameer staan (Lohse 1956, 1964, Smetana 1958). Daarnaast is *B. nigriventris* gemiddeld iets kleiner en heeft hij minder forse sprietten, waarvan de voorlaatste leedjes meer dwars van vorm zijn. Van *B. sordidus* (Gravenhorst) en verwanten is hij eenvoudig te onderscheiden doordat de gehele bovenzijde van het halsschild van duidelijke chagrinerings voorzien is.

Bisnius nigriventris is een noordelijke soort die in geheel Fennoscandië verspreid is (Lundberg 1995). In Denemarken is hij zeldzaam en uit slechts drie regio's bekend, in Zweden wordt de soort naar het noorden algemener (Palm 1963, Hansen 1996). In Midden-Europa is *B. nigriventris* eveneens zeldzaam. Hij komt daar naast de bergachtige streken van Zwitserland, Oostenrijk, Tsjechië en Zuid-Duitsland ook in de Noord-Duitse Laagvlakte voor (Horion 1965a, Köhler & Klausnitzer 1998). Zo is de soort gemeld uit de aan Nederland grenzende regio's Nordrhein, Westfalen en Weser-Ems-Gebiet (Köhler & Klausnitzer 1998). In België is de aanwezigheid van *B. nigriventris* vastgesteld in de Ardennen (s.l.) en het Brabant district: een van de recente vindplaatsen ligt ten zuiden van Zuid-Limburg op nauwelijks 10 km van de grens (Drugmand 1996, Bruge *et al.* 2001). Ook uit Luxemburg is de soort gemeld (Bruge *et al.* 2001).

Voorzover uit de schaarse literatuurgegevens op te maken valt is *B. nigriventris* verzameld van aas, rottend hooi en mest(hopen) (Horion 1965a, Koch 1989, 1992). Gezien de noordelijke verspreiding van de soort moet in onze streken rekening gehouden worden met een voorkeur voor koelere biotopen. De vondst in een gemengd bos past in dit beeld. Op een tegelijkertijd in een nabijgelegen heide uitgelegd kadaver werd hij niet verzameld. Hoewel *B. nigriventris* tot nu toe in ons land over het hoofd gezien is en zeker op meer plaatsen te verwachten is, zal het vermoedelijk een schaarse soort zijn.

***Bisnius parvus* (Sharp)** nieuw voor Nederland
Materiaal **Ge**: De Imbosch, Imboschberg, 8.vi.2003, 1 ♀, Vorst (cOV); *ibid.*, Lamsgroen, 18.iv.2003, 2 ♂ 1 ♀, Vorst (cOV); Dreumel, 29.iv.1996, 1 ♂, Drost (cBD); Loenen, Loenermark, 7.vi.2002, 3 ♂, 14.iii.2003, 2 ♀, Vorst (cOV); Worth-Rhederzand, Tunnekes, 9.v.2003, 1 ♂, Vorst (cOV) – **NB**: Aarle-Rixtel, 18.ii.1996, 1 ♂ 1 ♀, Huijbregts (cJH); Bergen op Zoom, 21.iv.1962, 1 ♂, Brakman (RMNH); Biesbosch, Lange Plaat,

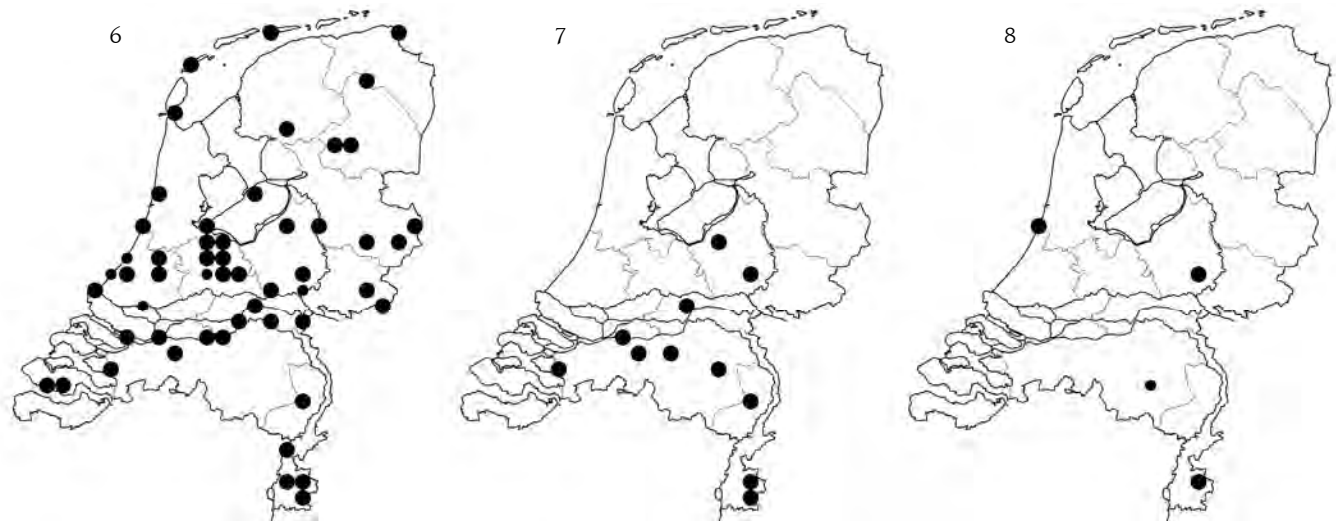
11.ix.1993, 2 ♂, Vorst (cOV); Cromvoirt, 15.vi.1968, 1 ♂ 3 ♀, Van der Krift (RMNH); Dongen, 5.ix.1969, 1 ♂, Van der Krift (RMNH); Helena-veen, iv.1968, 1 ♀, Berger (RMNH) – **Li**: Brunsummerheide, 5.x.2001, 3 ♂ 3 ♀, Huijbregts (cJH); Colmont, 3.vi.1973, 1 ♂, Heijerman (cTH).

Bisnius parvus blijkt momenteel in ons land geen zeldzame kortschildkever te zijn. Tot nu toe werd hij echter niet onderscheiden van de verwante *B. sordidus*. Net als deze laatste is *B. parvus* op allerlei rottend organisch materiaal, meestal aas, aan te treffen. Ook in de ons omringende landen werd *B. parvus* tot voor kort over het hoofd gezien. Waarschijnlijk betreft het een uit Japan afkomstige nieuwkomer (Horion 1969).

Een goede tabel om *B. parvus* van een aantal naaste verwanten te onderscheiden is te vinden in de publicatie van Brunne (1976). Behalve van *B. parvus* zijn hier ook van *B. sordidus*, *B. sparsus* (Lucas), *B. spermophili* (Ganglbauer) en de inmiddels ook uit Nederland bekende *B. pseudoparvus* (Brunne) (zie hieronder) afbeeldingen van de aedeagus te vinden. De tabellen en figuren zijn (deels) gereproduceerd in Lohse (1989). Determinatie is het eenvoudigst aan de hand van de aedeagus. De parameer is aan de buitenzijde voorzien van een duidelijke lengtekiel. Bij *B. sordidus* is een dergelijke kiel slechts vaag aangezet, bij *B. pseudoparvus* is de parameer regelmatig gewelfd en ontbreekt ieder spoor van een kiel. Bij deze laatste soort is de parameer bovendien spatelvormig verbreed en minder slank.

De uitwendige verschillen tussen deze drie soorten zijn gering, waardoor vrouwtjes niet altijd met zekerheid te determineren zijn. De dekschilden van *B. sordidus* zijn voorzien van relatief grote en ijl geplaatste stippels, waardoor deze een glimmende indruk maken. Bij *B. parvus* zijn de stippels duidelijk dichter geplaatst en kleiner van stuk, de dekschilden maken daardoor een minder glimmende indruk. *Bisnius pseudoparvus* lijkt in dit opzicht sterk op *B. sordidus*. De sprietten van *B. parvus* maken een forse indruk, doordat de voorlaatste sprietleedjes duidelijk breder dan lang zijn, iets wat bij *B. sordidus* en *B. pseudoparvus* niet het geval is. Verder is *B. parvus* gemiddeld groter en iets forsere van bouw dan *B. sordidus*. De grotere exemplaren hebben bovendien vaak een grotere kop, wat de forse indruk die deze soort maakt versterkt. Wat betreft het formaat lijkt *B. pseudoparvus* juist meer op *B. parvus*.

Bisnius parvus werd in 1874 door Sharp als *Philonthus parvus* beschreven van Japan. In de jaren zestig van de vorige eeuw dook deze soort ineens op een aantal plaatsen in Noord- en Midden-Europa op: in 1958 in Stockholm, in 1961 in Kent, in 1964 in de omgeving van Manchester en in Noorwegen, in 1972 bij Berlijn (Last 1962, 1965, Lundberg 1966, Strand 1967, Horion 1969, Korge 1973). Algemeen wordt aangenomen dat hier sprake is van een introductie. De oudste waarneming voor Midden-Europa dateert overigens al van 1932, toen *B. parvus* bij Keulen verzameld werd, maar niet herkend (Köhler 1994). Inmiddels is de soort ook bekend van Finland, Denemarken, Polen, Tsjechië, Slowakije, Oostenrijk, Hongarije, Italië, Frankrijk en Spanje (Schilhammer 1993, Jászay & Boháč 1994, Schawaller 1994, Lundberg 1995, Adam 1996, Hansen 1996, Jának 1996, Lecoq 1997, Tronquet 1998, Burakowski *et al.* 2000, Vávra & Krásenky 2002). In Duitsland is de soort wijd verbreid (Horion 1969, Köhler & Klausnitzer 1998). Uit België en Luxemburg is *B. parvus* echter nog niet gemeld (Bruge *et al.* 2001). Overigens is de soort eind negentiende eeuw al in het westen van

Figuren 6-8. Verspreiding van **6** *Bisnius sordidus*, **7** *B. parvus* en **8** *B. pseudoparcus* in Nederland. Kleine stippen = slechts waarnemingen van voor 1900.
Distribution of 6 Bisnius sordidus, 7 B. parvus and 8 B. pseudoparcus in The Netherlands. Small dots = only records prior to 1900.

Noord-Amerika geïntroduceerd en komt nu verspreid door het Nearctisch gebied voor (Smetana 1995).

Uit de revisie van een deel van het *B. sordidus*-materiaal blijkt dat *B. parvus* in Nederland beslist niet zeldzaam is en verspreid door het zuidelijk deel van het land voorkomt (figuur 7). *Bisnius sordidus* is wel beduidend algemener en in het gehele land aan te treffen, ook in de noordelijke provincies (figuur 8). De oudste Nederlandse vondst dateert van 1962 van Bergen op Zoom. Het betreft hier een van de vroegste waarnemingen van *B. parvus* in Europa.

Bisnius parvus lijkt een weinig kieskeurige soort te zijn die te vinden is in allerlei ontbindend organisch materiaal. In de literatuur is opvallend vaak sprake van door de mens vervaardigde habitats als hooi- en strohopen, veevoeder, compost, stalmest en kippenmest, al dan niet in of nabij schuren, stallen of kelders (Last 1962, Lundberg 1966, Koch 1989, Schilhammer 1993, Köhler 1994, Jának 1996, Lecoq 1997, Vávra & Krásenky 2002). Ook wordt *B. parvus* veelvuldig verzameld op aas (Korge 1973, Lecoq 1997, Tronquet 1998). Merkwaardig is het massaal optreden van *B. parvus* in een grot in Noord-Italië op de aldaar aanwezige 'Fledermuskot, der durch Wasser in einem fauligen, fast flüssigen Brei überführt war' (Schawaller 1994). Voorzover bekend zijn vrijwel alle Nederlandse exemplaren verzameld van kadavers van zoogdieren (ree, rund, wild zwijn) of vogels (aalscholver, gans, zwaan). Op de veluwe is *B. parvus* op Schotse-hooglanderkadavers verzameld (figuur 9), samen met *B. pseudoparcus* (zie onder).

***Bisnius pseudoparcus* (Brunne)** nieuw voor Nederland
 Materiaal **Ge:** De Imbosch, Imboschberg, 18.iv.2003, 1♂, 8.vi.2003, 1♂ 1♀, Vorst (COV) – **NH:** Vogelenzang, 23.ix.1960, 1♂, Van der Laan (ZMA) – **NB:** Eindhoven, 2♂, Berger (RMNH) – Li: Brunssummerheide, 5.x.2001, Huijbregts (COV).

Deze soort, een naaste verwant van *B. sordidus* en *B. parvus*, is pas relatief recent beschreven aan de hand van Duits materiaal (Brunne 1976, als *Philonthus pseudoparcus*). Hij blijkt de afgelopen jaren een aantal malen in ons land verzameld

te zijn (figuur 8), maar werd tot nu toe niet als zodanig herkend.

Uiterlijk lijkt *B. pseudoparcus* qua dekschildpuntering en bouw van de sprieten het meest op *B. sordidus*, en wat betreft afmeting op *B. parvus*. Daarnaast zijn de poten van *B. pseudoparcus* meestal een slagje donkerder dan bij *B. sordidus* en *B. parvus*, bruinzwart in plaats van donkerbruin. Het beste onderscheidingskenmerk wordt echter gevormd door de aedeagus (zie onder *B. parvus*).

Of het hier net als bij *B. parvus* om een recent geïntroduceerde soort gaat is onduidelijk. In ieder geval kwam de soort in 1944 al in Midden-Europa voor, zoals blijkt uit de vondst van Lauenburg an der Oberelbe in dat jaar (Brunne 1976). De verspreiding van *B. pseudoparcus* is nog onvoldoende bekend, maar tot nu toe werd hij slechts uit Europa gemeld en wel van de volgende landen: Noorwegen, Zwe-

Figuur 9. Kadaver van Schotse Hooglander in De Imbosch op 14 maart 2002, vindplaats van *Bisnius parvus* en *B. pseudoparcus* (zie tabel 1).
Carcass of Highland cattle at De Imbosch on 14 March 2002, collection site of Bisnius parvus and B. pseudoparcus (see table 1).

den, Denemarken, Groot-Brittannië, Duitsland, Polen, België, Tsjechië en Frankrijk (Brunne 1976, Owen 1993, Lundberg 1995, Lecoq 1997, Hyman & Parsons 1994, Hansen 1996, Burakowski *et al.* 2000, Krásenký 2000, Herman 2001). In het noorden van Fennoscandië ontbreekt *B. pseudoparcus* en ook uit het mediterrane gebied zijn nog geen vondsten gemeld. Recent is hij ook in België ontdekt (Drugmand & Pontégnie 2003). Uit Duitsland is hij van alle aan Nederland grenzende keverregio's bekend (Köhler & Klausnitzer 1998).

Ook deze soort wordt meestal verzameld op rottende organische materialen. In Groot-Brittannië is hij bekend van mest, aas en rotte paddestoelen (Hyman & Parsons 1994). Afgaande op de gegevens uit de literatuur is deze soort, anders dan *B. parvus*, geen cultuurvolger. Mogelijk heeft hij een voorkeur voor aas in een bosrijke omgeving. Zo vingen Drugmand & Pontégnie (2003) de soort in potvallen bij de inventarisatie van een eikenbos in de Ardennen. Ook Hyman & Parsons (1994) karakteriseren de biotoop van *B. pseudoparcus* als 'woodland, including damp woodland'. De twee recente Nederlandse vondsten komen beide van grote kada-vers in De Imbosch en Brunsummerheide en betreffen beide bosgebieden.

Correctie van gepubliceerde kortschildwaarnemingen

Bij het nazien van collectiemateriaal bleken de volgende sinds het verschijnen van de lijst van Brakman (1966) gepubliceerde vondsten van Staphylininae (genera *Leptacinus* tot en met *Rabigus*) betrekking te hebben op een andere soort: *Philonthus rotundicollis* (Ménétriés) – de twee exemplaren onder deze naam in het door Sterrenburg gereviseerde materiaal van het ZMA afkomstig uit Bergen (NH) dateren weliswaar van 3.viii.1939 en 28.vi.1939 (Van Nidek) en niet van .viii.1889 (Sterrenburg & Schülke 1997), maar zijn de enige van deze locatie. Het lijkt aannemelijk dat de datum op het etiket '3-8-39' verkeerd is overgenomen (als '3-8-89'). Beide exemplaren behoren tot *Philonthus decorus* (Gravenhorst), waardoor provincie Noord-Holland weer komt te vervallen; *Philonthus punctus* (Gravenhorst) – de drie exemplaren van Haren (Gr), 30.vi.1940, Van Nidek (ZMA; Sterrenburg & Schülke 1997) zijn *P. tenuicornis* Rey. De enige melding voor de provincie Groningen komt daarmee te vervallen; *Rabigus pullus* (Nordmann) – het exemplaar van deze soort van het Amsterdamse Bos, 8.vi.1962, Nonnekens (ZMA; Nonnekens 1965, Sterrenburg & Schülke 1997) blijkt tot *Erichsonius signaticornis* (Mulsant & Rey) te behoren. De provincie Noord-Holland, zoals vermeld in Brakman (1966), komt hiermee te vervallen.

Dankwoord

Mijn dank gaat uit naar A. van Assen (RMNH), B.J.H. Brugge (ZMA), J.J.A. Blommaart (Oosterhout), J.G.M. Cuppen (Ede), M.B.P. Drost (Wadenoijen), T. Heijerman (Wageningen) en J. Huijbregts (Leiden) voor de leen van materiaal onder hun beheer en naar A. ten Hoedt, J. Potkamp en H. van Dijk van Vereniging Natuurmonumenten voor het verlenen van assistentie bij de studie van de keverfauna van de Veluwezoom.

Literatuur

- Ádám L 1996. A Janus Pannonius Múzeum holyvagyüjteménye, II. (Coleoptera: Staphylinidae). Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 40: 19-28.
- Allen AA 1971. Notes on some British Staphylinidae 2. Three additions to our species of *Philonthus* Curt. Entomologist's Monthly Magazine 106: 157-161.
- Berger CJM & Poot P 1970. Nieuwe en zeldzame soorten voor de Nederlandse keverfauna I. Entomologische Berichten 30: 213-221.
- Bernhauer M 1914. Beiträge zur Kenntnis der paläarktischen Staphyliniden-Fauna II. Münchener Koleopterologische Zeitschrift 4: 1-10. [niet gezien; wrsch. slechts als preprint verspreid (Bernhauer 1923)]
- Bernhauer M 1923. Zur palaearktischen Staphylinidenfauna. Entomologische Blätter für Biologie und Systematik der Käfer 19: 176-181.
- Bernhauer M & Schubert K 1912. Staphylinidae III. Coleopterorum Catalogus 40: 191-288.
- Blackwelder RE 1952. The generic names of the beetle family Staphylinidae, with an essay on genotypy. Bulletin of the United States National Museum 200: 1-483.
- Bordoni A 1975. Morfologia cefalica e abdominale della sottotribù *Medina* nov. e del genere *Medon* Stephens in particolare e suoi rapporti con la sistematica (Col. Staphylinidae). Redia 56: 417-445.
- Bordoni A 1976. Studies on the systematics and distribution of the genus *Xantholinus*, X. *Xantholinus* and some related genera of the Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, Leiden (Coleoptera: Staphylinidae). Entomologische Berichten 36: 120-121.
- Bordoni A 1982. Coleoptera. Staphylinidae. Generalità - Xantholininae. In: Fauna d'Italia 19: 1-434. Calderini.
- Brakman PJ 1962. Korte coleopterologische Notities V. Entomologische Berichten 22: 46-56.
- Brakman PJ 1966. Lijst van Coleoptera uit Nederland en het omliggend gebied. Monographieën van de Nederlandsche Entomologische Vereeniging 2: 1-219.
- Bruge H, Drugmand D & Haghebaert G 2001. Coleoptera Staphylinidae de Belgique et du Grand-Duché de Luxembourg. Catalogue commenté et éléments de biogéographie. Bulletin de la Société Royale Belge d'Entomologie 137: 139-172.
- Brunne G 1976. Die Artengruppe des *Philonthus sordidus* Gravenhorst. Mit Beschreibung einer neuen *Philonthus*-Art von statistischen Messungen. Entomologische Blätter für Biologie und Systematik der Käfer 72: 65-89.
- Burakowski B, Mroczkowski M & Stefanska J 2000. Coleoptera. Euzelpnienia tomów 2-21. Katalog Fauhy Polski 23 (22): 1-252.
- Cho YB 2000. Taxonomic review of the subtribe *Medonina* (Coleoptera, Staphylinidae) from Korea. Korean Journal of Entomology 30: 163-167.
- Ciceroni A 2001. Revisione del sottogenere *Xantholinus* s. str. Dejean, 1821 (Coleoptera, Staphylinidae, Staphylininae, Xantholinini). Bollettino del Museo Civico di Storia Naturale di Verona Botanica Zoologia 25: 83-94.
- Ciceroni A, Puthz V & Zanetti A 1995. Coleoptera Polyphaga III (Staphylinidae). In: Checklist delle specie della fauna Italiana (Minelli A, Ruffo S & La Posta S eds) 48: 1-65. Calderini.
- Coiffait H 1956. Les Xantholininae de France et des régions voisines, (Col. Staphylinidae), avec les planches I à XVI. Revue Française d'Entomologie 23: 31-75.
- Coiffait H 1962. Trois nouveaux *Xantholinus* de la faune Européenne. Bulletin de la Société d'Histoire Naturelle de Toulouse 97: 271-275.
- Coiffait H 1972. Coléoptères Staphylinidae de la région paléarctique occidentale I. Sous familles Xantholininae et Leptotyphlinae. Nouvelle Revue d'Entomologie 2, Supplement: 1-651.
- Coiffait H 1974. Coléoptères Staphylinidae de la région paléarctique occidentale II. Sous famille Staphylininae Tribus Philonthini et Staphylinini. Nouvelle Revue d'Entomologie 3, Supplement: 1-593.
- Coiffait H 1984. Coléoptères Staphylinidae de la région paléarctique occidentale V. Sous famille Paederinae Tribu Paederini 2, sous famille Euaesthetinae. Nouvelle Revue d'Entomologie 13, Supplement: 3-424.
- Cuppen JGM, Vorst O, Heijerman T, Sande C van, Muilwijk J, Vondel

- B van, Teunissen APJA, Edzes HT, Berg C van den & Nunen F van 1995. Coleoptera - kevers. In: Verslag van de 149e zomervergadering van de NEV, 3-5 juni 1994, te Kreielt bij Wintelre. Entomologische Berichten 55: xx-xxix.
- Cuppen JGM, Vorst O, Sande C van de, Heijerman T, Huijbregts J, Teunissen APJA, Vondel B van, Edzes HT, Vallenduuk H, Berg K van den & Krikken J 1997. Coleoptera - kevers. In: Verslag van de 151e zomervergadering van de NEV, 29 mei t/m 2 juni 1996, te Formeurum op Terschelling. Entomologische Berichten 57: xxiv-xxxiv.
- Cuppen JGM, Vorst O, Heijerman T, Huijbregts J, Drost MBP, Maanen B van, Edzes HT, Sande C van de, Langeveld SC, Vondel B van & Krikken J 1999. Coleoptera - kevers. In: Verslag van de 153e zomerbijeenkomst te Pieterburen, 5 t/m 7 juni 1998. Entomologische Berichten 59: xxiii-xxxiv.
- Cuppen JGM, Vorst O, Heijerman T, Huijbregts J, Sande C van, Langeveld SC & Krikken J 2000. Coleoptera - kevers. In: Verslag van de 154e zomerbijeenkomst te Hunsel, 4 t/m 6 juni 1999. Entomologische Berichten 60: xxv-xxxvii.
- Drane AB 1994. A belated note on *Chlocharis debilicornis* (Wollaston) (Staphylinidae) new to Britain. Coleopterist 3: 2-3.
- Drugmand D 1987. Coléoptères Staphylinidae nouveaux pour la faune belge. Bulletin et Annales de la Société Royale Belge d'Entomologie 123: 310-313.
- Drugmand D 1990. Révision des *Xantholinus* s.str. Berthold, 1827 de Belgique (Coleoptera, Staphylinidae, Xantholininae). Bulletin de l'Institut Royal des Sciences Naturelles de Belgique, Entomologie 60: 85-96.
- Drugmand D 1996. Atlas des Staphylinini de Belgique et du Grand-Duché de Luxembourg (Coleoptera Staphylinidae Staphylininae). Mémoires de la Société Royale Belge d'Entomologie 36: 1-194.
- Drugmand D & Pontégnie M 2003. A propos de six espèces de Coleoptera Staphylinidae, nouveaux pour la faune belge, capturés dans des forêts wallonnes. Bulletin de la Société Royale Belge d'Entomologie 139: 187-189.
- Duff AG 1995. On the genus of *Hypomedon debilicornis* (Wollaston) (Staphylinidae). Coleopterist 4: 6.
- Everts E 1875. Lijst der in Nederland voorkomende schildvleugelige insecten (Coleoptera). Martinus Nijhoff.
- Everts E 1877. Supplement op de lijst der in Nederland voorkomende schildvleugelige insecten (Coleoptera). Tijdschrift voor Entomologie 20: 168-185.
- Everts E 1879. Lijst der Nederlandsche Coleoptera, gerangschikt volgens Stein en Weise's Catalogi Coleopterorum Europae, 2e editie, Berlijn 1877: 1-21. Den Haag.
- Everts E 1887. Nieuwe naamlijst van Nederlandsche schildvleugelige insecten, (Insecta Coleoptera). Erven Loosjes.
- Everts E 1898. Coleoptera Neerlandica. De schildvleugelige insecten van Nederland en het aangrenzend gebied I. Martinus Nijhoff.
- Everts E 1909. Lijst van Coleoptera, gevonden bij Bergen op Zoom, Domburg en Vlissingen, ter gelegenheid van de Zomervergadering der Ned. Ent. Ver., Juni 1909. Entomologische Berichten 3: 25-27.
- Everts E 1922. Coleoptera Neerlandica. De schildvleugelige insecten van Nederland en het aangrenzend gebied III. Martinus Nijhoff.
- Everts E 1925. Coleoptera Neerlandica. Nieuwe naamlijst der in Nederland en het omliggend gebied voorkomende schildvleugelige insecten. W.J. Thieme & Cie.
- Everts E 1928. Negende vervolg op het aanhangsel in "Coleoptera Neerlandica III". Entomologische Berichten 7: 369-374.
- Fagel G 1948. Communication. [Quelques espèces de Staphylinidae peu ou pas encore signalées de Belgique]. Bulletin et Annales de la Société Entomologique de Belgique 84: 13.
- Fagel G 1949. Contribution à la connaissance des Coléoptères de Belgique. XIIIe note. Staphylinidae intéressants. Bulletin et Annales de la Société Entomologique de Belgique 85: 274-277.
- Gerend R & Braunert C 1997. Bemerkenzwerte Käferfunde aus Luxemburg (Insecta: Coleoptera). Bulletin de la Société des Naturalistes Luxembourgeois 98: 185-216.
- Gusarov VI 2002. *Xantholinus dvoraki* Coiffait, 1956, the only valid species of the subgenus *Meneidophallus* Bordoni, 1999, with remarkably variable internal sac of aedeagus (Coleoptera, Staphylinidae). Zootaxa 21: 1-11.
- Hansen M 1996. Katalog over Danmarks biller. Entomologiske Meddelelser 64: 1-231.
- Harrison TD 1997. A second site for *Hypomedon debilicornis* (Wollaston) (Staphylinidae) in Britain. Coleopterist 6: 66.
- Herman LH 2001. Catalog of the Staphylinidae (Insecta: Coleoptera). 1758 to the end of the second millennium. Bulletin of the American Museum of Natural History 265: 1-4218.
- Hodge PJ & Jones RA 1995. New British beetles. Species not in Joy's practical handbook. British Entomological and Natural History Society.
- Horion A 1965a. Faunistik der Mitteleuropäischen Käfer. Band X. Staphylinidae 2. Paederinae bis Staphylininae. Selbstverlag.
- Horion A 1965b. Neue und bemerkenswerte Käfer in Deutschland. Entomologische Blätter für Biologie und Systematik der Käfer 61: 134-181.
- Horion A 1969. Neunter Nachtrag zum Verzeichnis der mitteleuropäischen Käfer. Entomologische Blätter für Biologie und Systematik der Käfer 65: 1-47.
- Huijbregts J & Krikken J 1985. Overzicht van de wijzigingen in de lijst van Nederlandse kevers (1966-1984). Nieuwsbrief European Invertebrate Survey - Nederland 16: 23-30.
- Huijbregts J & Krikken J 1988. Aanvullingen op de lijst van Nederlandse kevers (1985-1986). Nieuwsbrief European Invertebrate Survey - Nederland 18: 7-8.
- Hyman PS & Parsons MS 1994. A review of the scarce and threatened Coleoptera of Great Britain. Part 2. Joint Nature Conservation Committee.
- Jának J 1996. Faunistic records from the Czech Republic - 46. Coleoptera: Staphylinidae. Klapalekiana 32: 192-193.
- Jászay T & Bohác J 1994. Nové a zaujímavé nálezy drobcíkovitých (Coleoptera, Staphylinidae) na Slovensku. Zborník Slovenského Národného múzea, Prírodné Vedy 40: 33-49.
- Jelínek J 1993. Check-list of Czechoslovak Insects IV (Coleoptera). Folia Heyrovskyana, Supplementum 1: 1-172.
- Koch K 1968. Käferfauna der Rheinprovinz. Decheniana Beihefte 13: 1-382.
- Koch K 1989. Ökologie Band 1. In: Die Käfer Mitteleuropas (Freude H, Harde KW & Lohse GA eds) E1: 1-440. Goecke & Evers.
- Koch K 1992. Dritter Nachtrag zur Käferfauna der Rheinprovinz. Teil II: Staphylinidae - Byrrhidae. Decheniana 145: 32-92.
- Köhler F 1994. Revision rheinischer Käfer nachweise nach dem ersten Supplementband zu den Käfern Mitteleuropas. Teil II: Staphylinidae, Pselaphidae (Col.). Mitteilungen der Arbeitsgemeinschaft Rheinischer Koleopterologen 4: 69-107.
- Köhler F & Klausnitzer B (eds) 1998. Verzeichnis der Käfer Deutschlands. Entomologische Nachrichten und Berichte Beiheft 4: 1-185.
- Korge H 1963. Beiträge zur Koleopterenfauna der Mark Brandenburg (Teil XXVII). Mitteilungen der Deutschen Entomologischen Gesellschaft 22: 76-78.
- Korge H 1973. Beiträge zur Kenntnis der märkischen Koleopterenfauna (Teil XXXI). Mitteilungen der Deutschen Entomologischen Gesellschaft 32: 49-53.
- Krásenky P 2000. Faunistic records from the Czech Republic - 123. Coleoptera: Staphylinidae: Staphylininae. Klapalekiana 36: 329.
- Last HR 1962. [*Philonthus felix* Tott. (Col., Staphylinidae), new to science]. Proceedings and Transactions of the South London Entomological and Natural History Society 1961: 24.
- Last HR 1965. [*Philonthus parvus* Sharp (Col., Staphylinidae)]. Proceedings and Transactions of the South London Entomological and Natural History Society 1965: 48.
- Lecoq JC 1997. Sur la presence en France de *Philonthus parvus* Sharp et *Philonthus pseudoparvus* Brunne (Coleoptera, Staphylinidae). Bulletin de Liaison de l'Association des Coléoptéristes de la Région Parisienne 30: 123-126.
- Lohse GA 1956. Beitrag zur Kenntnis der mitteleuropäischen Arten der Gattung *Philonthus*. Entomologische Blätter für Biologie und Systematik der Käfer 52: 87-92.
- Lohse GA 1964. Familie Staphylinidae I (Micropeplinae bis Tachyporinae). In: Die Käfer Mitteleuropas 4 (Freude H, Harde KW & Lohse GA eds): 7-264. Goecke & Evers.
- Lohse GA 1989. Familie Staphylinidae (I) (Piestinae bis Tachyporinae). In: Die Käfer Mitteleuropas 12 (Lohse GA & Lucht WH eds): 121-183. Goecke & Evers.

- Lundberg S 1966. Catalogus Insectorum Sueciae. XVII. Coleoptera 1960. Några kompletteringar. Opuscula Entomologica 31: 171-177.
- Lundberg S 1972. Catalogus Insectorum Sueciae. XVI. Coleoptera (1960). Additamenta IV. Entomologisk Tidskrift 93: 169-182.
- Lundberg S 1995. Catalogus Coleopterorum Sueciae: [1-218]. Naturhistoriska Riksmuseet, Stockholm.
- Mroczkowski M & Stefanska J 1991. Insecta: Coleoptera, Strepsiptera. In: Checklist of animals of Poland Vol. III (Razowski J ed.): 1-217. Krakowskie Wydawnictwo Zoologiczne.
- Nonnekens AC 1961. De Coleoptera van het Amsterdamse Bos. Entomologische Berichten 21: 116-128.
- Nonnekens AC 1965. De Coleoptera van het Amsterdamse Bos II. Entomologische Berichten 25: 231-233.
- Owen JA 1993. Use of a flight-interception trap in studying the beetle fauna of a Surrey wood over a three year period. Entomologist 112: 141-160.
- Owen J & Allen AJW 2000. *Hypomedon debilicornis* (Wollaston, 1857) (Col.: Staphylinidae) breeding in Surrey. Entomologist's Record and Journal of Variation 112: 154.
- Palm T 1963. Svensk Insektfauna 9. Coleoptera Staphylinidae Häfte 3 Underfam. Paederinae, Staphylininae. Svensk Insektfauna 49: 1-168.
- Pope RD 1977. A checklist of British insects. Coleoptera and Strepsiptera. Handbooks for the Identification of British Insects 11 (3): 1-105.
- Porta A 1926. Fauna Coleopterorum Italica. Vol. II. Staphyloidea. Stabilimento Tipografico Piacentino.
- Sainte-Claire Deville J 1935-1938. Catalogue raisonné des Coléoptères de France. Abeille 36: 3-8, 1-466.
- Schawaller W 1994. Ein Massenvorkommen der Adventivart *Philonthus parvus* in einer Höhle Oberitaliens (Staphyl.). Entomologische Blätter für Biologie und Systematik der Käfer 90: 222.
- Schillhammer H 1993. Bemerkenswerte Käferfunde aus Österreich (II) (Coleoptera). Koleopterologische Rundschau 63: 325-332.
- Schilthuizen M 1985. Interessante Coleoptera van het eiland Voorn (IV). Entomologische Berichten 45: 71-74.
- Smetana A 1958. Bestimmungstabelle der mitteleuropäischen Arten der Gattung *Philonthus* Curt. sensu lato. Entomologische Blätter für Biologie und Systematik der Käfer 54: 140-175.
- Smetana A 1995. Rove beetles of the subtribe Philonthina of America north of Mexico (Coleoptera: Staphylinidae). Classification, phylogeny and taxonomic revision. Memoirs on Entomology International 3: 1-946.
- Snellen van Vollenhoven SC 1848. Bijdrage tot de fauna van Nederland. Naamlijst der schildvleugelige insecten: 7-50. R.F. van Arum.
- Snellen van Vollenhoven SC 1854. Naamlijst van Nederlandsche schildvleugelige insecten. Bouwstoffen voor eene Fauna van Nederland 2: 1-69.
- Sterrenburg FCF & Schülke M 1997. Ergänzungen zur Staphylinidenfauna der Niederlande I (Coleoptera: Staphylinidae). Nederlandse Faunistische Mededelingen 7: 15-26.
- Strand A 1967. Koleopterologische bidrag XIII. Norsk Entomologisk Tidsskrift 14: 85-90.
- Telnov D 2004. Check-list of Latvian beetles (Insecta: Coleoptera). Second edition: [i-ii], 1-112. Latvijas Entomologijas Biedriba.
- Tronquet M 1998. Staphylins intéressants ou nouveaux pour les Pyrénées-Orientales. 1re Note. L'Entomologiste 54: 9-16.
- Uhlig M & Zerche L 1981. Beiträge zur Faunistik der Staphylinidae (Insecta, Coleoptera). 4. Das Naturschutzgebiet "Rietzer See" bei Brandenburg (Bezirk Potsdam). Faunistische Abhandlungen Staatliches Museum für Tierkunde in Dresden 8: 147-176.
- Vávra JC & Krásenky P 2002. Faunistic records from the Czech Republic - 148. Coleoptera: Staphylinidae. Klapalekiana 38: 117-118.
- Vorst O & Huijbregts J 2001. Overzicht van de wijzigingen in de lijst van Nederlandse kevers (1987-1999) (Coleoptera). Entomologische Berichten 61: 80-88.
- Wiel P van der 1962. Bijdrage tot de kennis der Nederlandse Kevers, V. Entomologische Berichten 22: 169-178.
- Wasmann E 1894. Ueber *Xantholinus atratus* Heer (*picipes* Thoms.). Deutsche Entomologische Zeitschrift 1894: 285-286.
- Wollaston TV 1857. Catalogue of the coleopterous insects of Madeira in the collection of the British Museum: i-xvi, 1-234, pl 1. Trustees of the British Museum.

Ingekomen 7 maart 2005, geaccepteerd 13 september 2005.

Summary

News on Dutch rove beetles 4 - Paederinae, Staphylininae (Coleoptera: Staphylinidae)

This article is part of a series on Dutch rove beetles. It is the first of two to deal with the large subfamily Staphylininae. Five species are reported from The Netherlands for the first time. Of these only one, *Bisnius parvus*, is to be considered as a newly introduced species, originating from Japan. The other species, *Xantholinus dvoraki*, *Philonthus coprophilus*, *Bisnius nigriventris* and *B. pseudoparcus* most probably have been overlooked until now. The occurrence of *X. dvoraki* in The Netherlands seems to be restricted to the valley of the river Meuse, Limburg. A single specimen of *P. coprophilus* was discovered amongst older collection material from Vijlen, Limburg. A single male of *B. nigriventris* was collected on a wild boar carcass at De Veluwezoom, Gelderland. *Bisnius pseudoparcus* appears to be a scarce species, which has been collected at several occasions on carrion throughout the country.

The distribution of *Gyrohypnus atratus*, a species associated with nests of *Formica* ants, as well as that of the shore-living sibling species pair *Philonthus micans* en *P. micantoides*, is discussed. The occurrence of *P. ebeninus*, a species often not properly identified in the past, is discussed. *Philonthus temporalis* has to be deleted from the Dutch list, as all known specimens were misidentified.

As a supplement to the previous part of this series, the paederine *Hypomedon debilicornis* is reported from The Netherlands for the first time. It was discovered in heaps of decaying hay on two localities: Biesbosch, Noord-Brabant, and Maasbree, Limburg.